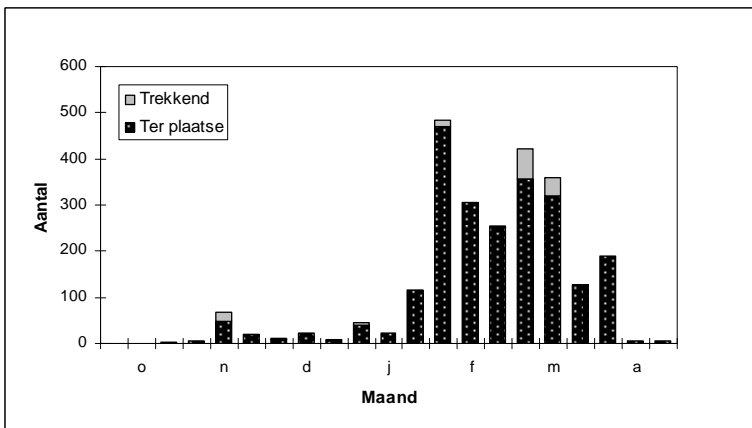

PESTVOGELS IN UTRECHT

Gert Ottens

In deze *Kruisbek* aandacht voor een soort die afgelopen winter zelfs de kranten haalde: de pestvogel (*Bombycilla garrulax*). Behalve dat deze vogels alle aandacht natuurlijk verdienen door hun prachtige uiterlijk, waardoor ze ook door niet-vogelaars op hun waarde worden geschat, zijn ze bovendien schaars en hebben door hun onregelmatig voorkomen in ons land een bepaalde mysterieuze reputatie. Toch worden pestvogels vrijwel jaarlijks in Utrecht waargenomen en is de provincie tijdens invasiejaren waarschijnlijk rijk aan een aantal traditionele pleisterplaatsen.

Voor dit stuk zijn gegevens uit het BSP-bestand van SOVON en waarneming.nl gebruikt. Er is dus niet geprobeerd deze aan te vullen met data als de waarnemingenrubriek van Dutch Birding en Utrechts VogelNet. De gegevens zijn toch redelijk compleet en daardoor kan het voorkomen van deze soort in Utrecht, zowel in tijd als plaats, goed worden beschreven.

Figuur 1 Seizoenspatroon van pleisterende en trekkende pestvogels in Utrecht (1989-2005).

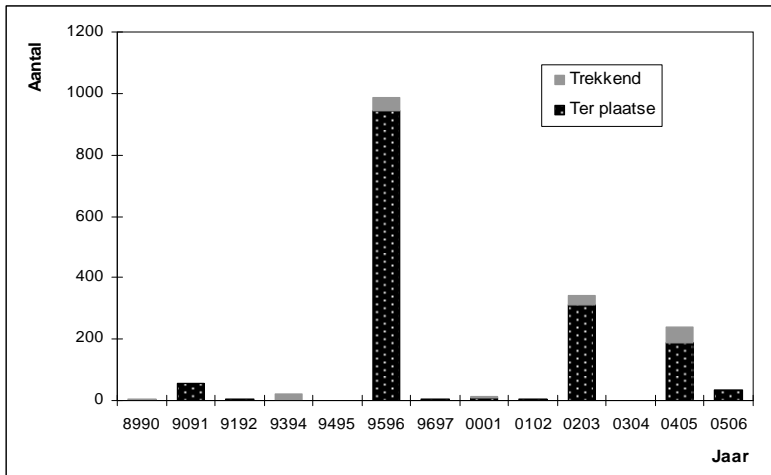
Seizoensverloop

Het seizoenspatroon laat zien dat de meeste pestvogels van begin februari tot begin april worden waargenomen in Utrecht (figuur 1), met duidelijke pieken in de eerste decade van februari en de eerste helft van maart. De figuur wordt echter sterk beïnvloed door de grote invasie van 1995-96, toen in Utrecht bijna 1000 vogels werden geteld (zie ook figuur 2). Deze invasie wordt voor de provincie Utrecht uitvoerig beschreven door Nieuwenhuis (1997). Naar schatting waren toen (langere of kortere tijd) 8.000-10.000 pestvogels in Nederland aanwezig (Hustings

et al., 1998). Utrecht werd toen dus door 10-12,5% van dit invasieleger bezocht. Vergeleken met figuur 1 valt op dat de piek van het landelijke seizoenspatroon in Bijlsma et al. (2001) begin februari uitgesprokener is dan in Utrecht en dat de aantallen vanaf dat moment snel afnemen. Dit verschil wordt mogelijk verklaard door het feit dat in laatstgenoemde grafiek twee invasies in het begin van de 21^e eeuw niet zijn meegenomen. In figuur 2 zijn namelijk ook de kleinere invasies in de winters van 2002-03 en 2004-05 herkenbaar. Het verloop van deze eerstgenoemde invasie past heel goed in het beeld van het seizoenspatroon door de jaren heen (figuur 1). Vooral het voorkomen gedurende 2004-05 wijkt sterk af van een eerste aankomst van tientallen vogels in november en begin december, daarna een radiostilte van een maand, met plotseling toch een heuse invasie van half februari tot begin april.

Deze winter werd vooral gekenmerkt door grote aantallen in landen ten zuiden van Nederland, in het bijzonder Frankrijk en Zwitserland, zelfs werden toen de eerste gevallen voor Spanje genoteerd! Het lijkt er dan ook op dat grootste aantallen in eerste instantie aan Nederland voorbij zijn gegaan, maar dat vele pestvogels ons land alsnog tijdens de terugtrek aandeden. Dit vermoeden wordt bevestigd door het aandeel trekkende vogels dat begin maart 2005 werd gemeld.

Overigens geldt zowel voor het seizoenspatroon als voor de verspreiding van de vogels (zie onder) dat er ongetwijfeld groepen pestvogels dubbel zijn geteld. Uit de waarneming van een groep langsvliegende vogels op station Driebergen-Zeist, vanuit Zeist richting Odijk (pers. obs.), blijkt dat er uitwisseling bestaat tussen deze dorpen. Dit is mogelijk ook het geval in Nieuwegein en Utrecht, evenals in andere plaatsen.

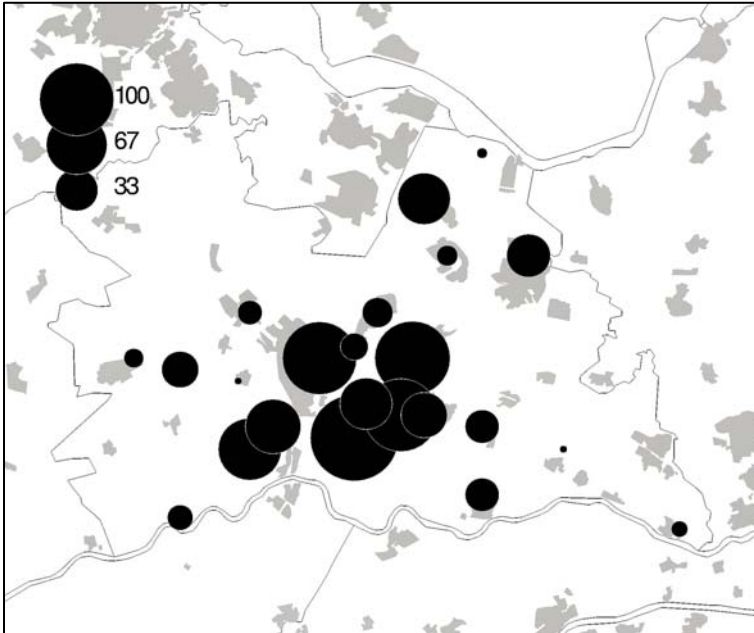

Figuur 2 Aantallen pestvogels in Utrecht (jaarlijkse maxima van 1989 t/m 2005). Let op: de aantallen voor het seizoen 2005/06 zijn onvolledig, want bijgewerkt tot 15 januari 2006).

Verspreiding

In feite is de pestvogel in Nederland een echte stadsvogel. Buiten de bebouwde kom worden ze duidelijk minder vaak waargenomen, met uitzondering wellicht van het duingebied.

Dat heeft natuurlijk alles te maken met het favoriete voedsel van deze vogels, waarbij vooral de rode bessen van Gelderse roos (*Viburnum opulus*) en de zwarte bessen van liguster (*Ligustrum vulgare*) een duidelijke aantrekkingskracht op ze uitoefenen. Ook cotoneaster (*Cotoneaster spec.*) en rozenbottels (*Rosa spec.*) worden genuttigd. Figuur 3 zal naast de verspreiding van pestvogels in Utrecht ook vrij nauwkeurig het voorkomen van deze struiken weergeven en overlapt grotendeels met de verspreiding tijdens de invasiewinter van 1995-96 (Nieuwenhuis, 1997).

Figuur 3 Verspreiding van pestvogels in Utrecht (maximum per plaats, 1989-2005).

Plaatsen als Houten, Zeist, Utrecht, Amersfoort en Odijk hebben waarschijnlijk een (lange) traditie van pestvogelwaarnemingen, want hier worden ze doorgaans ook tijdens niet-invasiejaren waargenomen (zij het in bescheiden aantallen). De plekken waar pestvogels opduiken, zijn daarmee redelijk voorspelbaar, maar de ontdekking van deze prachtige vogels is dat (gelukkig) niet en daardoor blijft het toch een bijzondere soort.

Dankwoord

In de eerste plaats wil ik graag alle waarnemers bedanken die hun waarnemingen aan SOVON hebben doorgegeven. Daarnaast wil ik Hisko de Vries bedanken die de bestanden van waarneming.nl beschikbaar stelde. Erik van Winden en Arjan Boele voorzagen dit stukje van de juiste gegevens en bovendien verzorgde Arjan Boele een eerdere versie van opbouwende kritiek. Bedankt!

Pestvogel op Gelderse roos (Driebergen, Jagersdreef, 2006) - Jan van der Greef

Literatuur

Bijlsma, R.G., F. Hustings & C.J. Camphuysen. Algemene en schaarse vogels van Nederland, Avifauna 2. Haarlem/Utrecht, 2001.

Hustings, F., P. Knolle, P. de Knijff & E.A.J. van Winden. Invasie van Pestvogel in Nederland in 1995/96 in (inter)nationaal perspectief. Dutch Birding 20: 206-216, 1998.

Nieuwenhuis, M. De pestvogelinvasie van de winter 1995-96 in de provincie Utrecht. De Kruisbek 40: 1-9, 1997.

OPROEP

Om het beeld van dergelijke schaarse soorten in Utrecht, maar ook in de rest van het land, compleet te krijgen wil SOVON graag waarnemingen hebben. Via de website van SOVON is het mogelijk je waarnemingen digitaal in te voeren, www.sovon.nl.